

“ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SERAMİK SANATINDA 'BAYKUŞ' FIGÜRÜ ”

Öğr. Gör. Hasan BAŞKIRKAN*

ÖZET

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar neredeyse her kültürde “baykuş” figürüne rastlamak mümkündür. Belki de paradoks ve gizli; yaşam ve ölümün, dinlenmenin, dişiliğin, karanlığın ve bilinmeyenin öğretmeni olduğu için “baykuş” figürü tarihsel süreçten günümüze kadar seramik alanında da çokça kullanılmıştır. Geçmişte baykuş figürü insanoğlunun yaşamında, bazen ana tanrıça formuna dönüşmüş, bazen de kullanım eşyası olarak yer almıştır. Baykuş, kimi kültürlerde sanatın ve bilgeliğin sembolü sayılırken, kimi kültürlerde de kötülüğün simgesi haline gelmiştir. Fakat geçmişten günümüze zanaatkâr ve sanatçıların baykuşlara olan ilgisi hiç azalmamıştır. Bu araştırma, insan-baykuş ilişkisine malzemesi kil olan seramik sanatı aracılığı ile yaklaşmayı amaçlamış ve bu doğrultuda sanat ve baykuş hakkında geçmiş uygarlıklardan günümüze kadar olan süreç incelenmiştir. Çalışma; müzelerde, özel koleksiyonlarda bulunan baykuş figürünün konu edildiği; seramik tabak, heykel, form, tablet vb. ürünleri içermekte, geçmişte ve günümüzde seramik sanatçılarının ürettiği ve üretmekte olduğu seçilmiş seramik eserleri kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Baykuş, Bilgelik, Sanat.

* Anadolu Üniversitesi, Yunus Emre Kampüsü, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik-Cam Bölümü, 26470 Tepebaşı / Eskişehir / TÜRKİYE – E-posta: hbaskirkan@anadolu.edu.tr

“ FROM PAST TO PRESENT THE ‘OWL’ FIGURE IN CERAMIC ART ”

Lect. Hasan BAŞKIRKAN

ABSTRACT

From the existence of human being to the present day, it's possible to come across “owl” figure almost in every culture. From past to present, in the historical period “owl” figure has been used in ceramic field, since probably it is the teacher of paradox and mystery; life and death, relaxation, femininity, also darkness and unknown. At past, in human life, owl figure was sometimes turned into a goddess and sometimes into an everyday object. Owl, in certain cultures is accepted as the symbol of art and wisdom but in others has become the sign of malignity. Though from past to present the interest of artists and craftsmen to owls has never decreased. This research aims to focus on the relationship between human and owl by means of ceramic art which is made up of clay and in this direction the process of art and owl from past civilizations to present was examined. The study includes the products such as ceramic plate, sculpture, form, panel and etc. from private collections, museums which have owl subject matter and also contains ceramic pieces that have been produced and still being produced by ceramic artists at past and today.

Key Words: Ceramic, Owl, Wisdom, Art.

GİRİŞ

'Aanhin mo ang palasyo, kung ang nakatira ay kuwago. Mabuti pa ang bahay kubo, ang nakatira ay tao'.

Bu Filipin Atasözü; Baykuşlar tarafından inşa edilmiş bir sarayda yaşamaktansa, insanlar tarafından inşa edilen saman bir kulübede yaşamamanın daha iyi olacağını vurgulamaktadır.

Bir çok toplum ve kültürde buna benzer atasözleri ve deyimler mevcuttur.

Türk Atasözü ve deyimlerinde; *'Misafirin iyisi gelir geçer kuş gibi, kötüsüye oturur daima baykuş gibi', 'Baykuşun kısmet ayağına gelir', 'Baykuş gibi', 'Baykuşu çok olmak' ve 'Baykuş viraneyi gülistana değişmez'* gibi örnekler bulunmaktadır.

Bir Guatemala atasözü der ki; *'Baykuşlar güneşe bakamaz'.*

'Eulen nach Athen tragen', deyimini, *'Atina'ya baykuş taşımak'* şeklinde Türkçeye çevrilebilecek, anlamı *'Tereciye tere satmak'* olan Almanca bir deyiştir. Yararsız, boşu boşuna zaman kaybı yaratan işlerle uğraşmak anlamına gelmektedir.

'If there are no nightingales one must settle for owls' Danimarka atasözü ise; *'Eğer bülbül yoksa baykuşla idare edilmeli'* şeklinde çevrilebilmektedir.

Örneklerde de görüldüğü gibi pek çok atasözünde bahsi geçen Baykuş; kuşlar sınıfının, gece yırtıcıları takımının, baykuşlar familyasındaki türlere verilen genel adıdır. Boyları türlere göre 19-70 cm arasında değişmektedir. Bedenleri tıknaz, başları büyük, kanatları uzun ve kuyrukları kısadır. Gagaları kısa ve dipten itibaren çengel gibi kıvrıktır. Tüylerin göz çevresinde çelenk gibi sıralanmasından meydana gelmiş bir peçe bulunur. Renkleri çoğunlukla yaşadıkları çevreye uygundur. Gözleri çok büyük ve ön tarafa dönüktür. Büyük bir kısmı gece yaşar, gündüzleri iyi görmezler, fakat geceleri en ufak bir hayvanı bile iyi seçebilirler. Genellikle et, özellikle küçük omurgalıları (fare, tavşan, kertenkele, kaplumbağa gibi), solucan ve böcekleri yiyerek geçinirler. Avlarını görme ve işitme duyularıyla bulur, pençeleriyle yakalarlar. Tüm dünyaya yayılmışlardır. Türkiye`de alaca baykuş, puhu kuşu, bataklık baykuşu, kukumav, cüce baykuş gibi dokuz kadar türü bulunur. Kayalıklarda, ormanlarda, çöllerde, evlerin çatılarında ve insanların oturdukları yerlerde yaşarlar. Geceleri acı acı öttükleri için insanlara uğursuzluk getirdiğine inananlar vardır. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Baykuş>)

Afrika Kenya'da, baykuşun ölüm habercisi olduğuna inanılırdı. Bir baykuş görüldüğünde ya da öttüğü duyulduğunda, etraftan birisinin öleceğine inanılırdı. Genel olarak, baykuş, kötü şans, hastalık veya ölüm müjdeleyicisi olarak görülüyordu. Bu inanç bugün bile hala yaygındır.

Amerika Aztek kabile kültüründe, baykuşun tabu, büyü ve diğer kötülükler ile ilişkili olduğuna inanılırdı. Aztek ve Maya yerlileri arasında baykuş ölüm ve yıkımın bir sembolü idi ve Aztek ölüm tanrısı Mictlantecuhtli, baykuş ile tasvir edilmiştir (Resim 1).

Resim 1. Ölüm ile ilişkilendirilen Aztek Mictlantecuhtli Tanrısının, çoğu zaman başlığında baykuş tüyleri ile tasvir edilmiş heykeli. (<http://www.mexican-folk-art-guide.com/day-of-the-dead-history.html#UrFgPI3WG7g>)

Orta Asya Arap mitolojisinde, baykuş kötü alamet olarak görülürdü.

Batı kültüründe, baykuş genellikle bilgelik ile modern batı bağlantısını kurmaktadır. Bu bağlantı, tanrıça Athena'ya dayanmaktadır. Bilgelik tanrıçası Athena, genellikle bir sembol olarak baykuş ile simgelenmekteydi.

Yunan Mitolojisinde, zeka, sanat, strateji, barış ve savaşın tanrıçası olarak bilinen Athena'nın sembolleri; mızrak, zeytin dalı ve baykuş'tur. Mızrak; savaşı, zeytin dalı; barışı, baykuş ise; akıl ve bilgeliği temsil eder. Athena'nın babası Tanrıların Tanrısı Zeus, annesi ise Hikmet Tanrıçası Metis'tir. Athena Yunan kentlerini koruyan, barış, akıl, strateji tanrıçası olarak ün yapmış, Roma dönemlerinde ise minerva isminde aynı ilgiyi görmüştür. Louvre Müzesinde, M.S. 2. Yüzyıl'a ait, yaldızlı oniks ve beyaz mermerden üretilmiş, Minerva isimli Baykuşlu Tanrıça Athena heykeli bulunmaktadır (Resim 2).

Resim 2. Baykuşlu Tanrıça Athena, Louvre Müzesi.

Mitolojide önemli bir yer kaplayan, Atina şehrinin koruyucu tanrıçası olan Athena adına bir çok yerde tapınaklar inşa edilmiş, paralar ve heykeller yapılmıştır. Bu kentin paraları üzerine baykuş resimleri basılmıştır (Resim 3).

Resim 3. Eski Yunanda Atina kentinde basılan madeni paralar ve Attika sikkelerinin önyüzlerinde Tanrıça Athena'nın kabartma resmi, arka yüzlerinde ise baykuş kabartma resmi bulunmaktadır.

Baykuşlar, harabelerde yaşadığı ve sadece geceleri ortaya çıkıp bir hayalet gibi sessizce uçtuğu için halk kültürlerinde genellikle uğursuz bir kuş olarak kabul edilmiştir. "Altan Türe (2004)"

Baykuş, günümüz sanatında antik çağlarda simgesel niteliğine bağlı olarak sanat ve düşünlüğün sembolü olarak kabul edilmektedir. Bir çok masalda isimi geçer, eski zamanlardan beri insanları etkilemiştir.

Neredeyse her toplumda baykuş figürünü görmek mümkündür.

Üst Neolitik ve Kalkolitik dönemde yapılmış olan kuş betimli ana tanrıça örneklerinde üzerinde "zik-zak" ve "V" şeklinde kazımların bulunduğu, kilden ve taştan yapılmış baykuş biçimli heykelcikler ve boyalı seramikler dikkat çekicidir. Bu zik-zak şekillerinin yaşamın kaynağı olan suyu, V biçimindeki şekillerin de doğurganlığı ve kadın üreme organının şeklini belirtmek amaçlı yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Özellikle Tessalyanda (Thessalian; tanrılar dağı Olympos'u da içine alan kuzey doğu Yunanistan'da bir bölge) Sesklo kültürüne ait üretimlerde, Balkanlar'da Starcevo ve Karanovo kültürlerinde bu tarz ürünlere sıkça rastlanılmaktadır (Resim 4). Malta Adası'nda M.Ö. 3000'lere ait olduğu düşünülen bir mezarlıkta, bu tarzda kuş tanrıça figürinleriyle birlikte yüzlerce kuş kemiğine rastlanmıştır. "Deniz Onur Erman (2009)"

Resim 4. Kalkolitik Döneme ait olduğu düşünülen Tessalyan Sesklo kültürüne ait üzeri "Zik-Zak" ve "V" şeklinde kazınmış baykuş ana tanrıça betimlemeli figürinlerin önden ve arkadan görünümü. (<http://uts.cc.utexas.edu/~gloria/Goddess.html>)

M.Ö. 206 - M.S. 220'ye tarihlenen Çin Han Hanedanlığı döneminde üretilmiş, bir çift beyaz ve gri pişmiş toprak baykuş, Paris, Guimet Müzesi (Musée National des Arts Asiatiques-Guimet), koleksiyonunda bulunmaktadır. Her biri alçak rölyef ile şekillendirilmiş kanatlara ve oval vücudunun üzerinde hareketli bir kafaya sahiptir, iki ayakları ve kuyrukları üzerinde durmaktadır (Resim 5).

Resim 5. Beyaz ve gri renkli seramik baykuşlar, Yükseklik: 20.3 x Genişlik: 8.9 x Derinlik: 10.2 cm., M.Ö. 206-220, Han Hanedanlığı / Çin.
(<http://www.hmluther.com/productpage2.php?subcategory=SCULPTURE&parent=ART&item=7333>)

İon seramik sanatından bahsederken üzerinde durulması gereken en önemli merkezlerden biri Khios'dur. Khios yani bugünkü adıyla Sakız Adası, Ege Denizi'nde bulunan bir İon kentidir. Burada başlıca Yunan çömlek stillerinden 'vahşi boğa stilinde' (wild goat style), 'hayvanlı kadeh stilinde' (the animal chalice style) ve 'siyah figür stilinde' (the black figure style) geometrik bezemelerle süslenmiş, hayvan ve insan betimlemeli özgün seramik vazolar yapılmaktadır. Yunan vazo resim sanatının önemli stillerinden biri olan siyah figür tekniği ilk kez M.Ö. 7. ve 6. Yüzyılın ilk yarısında Akdeniz seramik pazarını ele geçiren Korintli ustalar tarafından uygulanmıştır. Büyük beğeni toplayan bu teknik kısa zamanda hızla yayılmıştır. Boğa, geyik, koç, aslan, at gibi hayvanların ve ata binen savaşçı, miğferli kahraman, asker gibi insan figürleri çizgisel bir anlatımla vazolar üzerine uygulanmaktadır. Bunların arasında kartal, horoz, tavuk, kaz, baykuş (Resim 6), güvercin gibi çok sayıda kuş betimlemeleri ve stilize edilmiş mitolojik uçar varlıkların sıklıkla kullanımı da dikkat çekmektedir "Deniz Onur Erman (2009)".

Resim 6. İon vazo üstü bezemelerinde kullanılan baykuş figürü. "Anna A. Lemos (1991)"

Yunan Seramiklerinde baykuş figürünün sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Attika (Yunanistan'da Atina, Doğu Attika, Batı Attika ve Pire illerinin içinde bulunduğu, Yunanistan'ı oluşturan 13 idari bölgeden biri olan, Ege Denizi'nde bir yarımada ve klasik dönem sonrası, antik dünyanın en önemli şehirlerinden biri olmuştur) kültüründe Kırmızı-Siyah pişmiş toprak örnekler çoktur "Beth Cohen (2006)". İngiltere, Metropolitan Müzesi arşivinde klasik döneme ait, 5.8 cm yüksekliğinde, 12.1 cm genişliğinde ve 7.2 çapında pişmiş toprak skyphos (derin içki kabı), M.Ö. 5. Yüzyıl'a tarihlenmiştir ve Yunan Attika kültürüne aittir (Resim 7).

Resim 7. Attika, Yunanistan Kulplu Pişmiş Toprak Vazo, M.Ö. 5. Yüzyıl, Metropolitan Müzesi, İngiltere.

Yunan kırmızı-siyah seramiklerinde “baykuş” figürü farklı formlar üzerinde uygulanmıştır “Anna A. Lemos (1991)”. Bazen bir vazo, bazen bir tabak, bazen de bir saklama kabı, hydria (Antik Yunanda kullanılan, biri dökmek için dik, ikisi kaldırmak için yatay, üç kulba sahip su testisi), kalpis (hydria’ya benzer fakat boynu hydriadan daha dar olan üç kulplu bir kap formu), lekythos (tek kulplu, dar boyunlu, kapalı bir tür Antik Yunan kap formudur, zaman içinde boyu uzamış ve gövdesi daralmış, sürahi, testi benzeri bir kullanımı/formu vardır) yada skyphos (ayaksız, iki kulplu, küçük, antik yunan seramik içki kupası) üzerinde baykuş figürü ile karşılaşılabilmektedir (Resim 8).

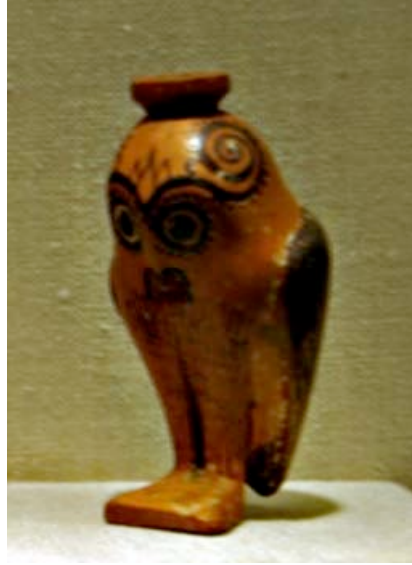
Resim 8. Antik Yunan Baykuşlu Form, Antikensammlungen Müzesi, Münih, Almanya.

Hydria’ya benzer üç kulplu bir kap formu olan kırmızı-siyah kalpis üzerindeki baykuş figürü, ayakta durmaktadır ve her biri zeytin meyvesi taşıyan, zeytin dalları tarafından çerçevelenmiş olarak resmedilmiştir. Bu dekorasyon kalpis için alışılmadık bir formdur, ancak herhangi bir Atinalı için bu durum o dönemde tanıdık görünebilirdi. Çünkü zeytin dalı ile resmedilen baykuş, M.Ö. 600’lerin sonlarından beri Atina metal paralarının ön veya arka yüzeyinde zaten mevcuttu. Zeytin dalları arasında resmedilmiş baykuş deseni, daha sonra skyphoslar yada M.Ö. 475’ten 425’e kadar olan yaklaşık dönemde üretilen Atina seramikleri üzerinde oldukça popüler olmaya başlamıştır (Resim 9).

Resim 9. Attika kırmızı figürlü, yaklaşık 35 cm yüksekliğinde pişmiş toprak form, M.Ö. 480-470.

Yunanlı çömlekçiler, hydria'nın bir farklı türü olan kalpis'i, göz yaşlarını biriktirmek için üretmişlerdir. Taşıma ve boşaltmaya yardımcı olması için üç kulplu tasarlanmış bu hydria, Getty Villa, Malibu, California koleksiyonuna aittir (Resim 10).

Resim 10. Baykuş formunda bir alabastron (parfüm şişesi), Doğu Yunan, Arkaik dönem, M.Ö. 6. Yüzyıl, Museum of

M.Ö. 6. - 7. Yüzyıl'da üretilmiş olan, Louvre Müzesi, Yunan Bölümü, Etruscan ve Roman Antikaları: Arkaik Yunan Sanatı bölümünde bulunan, bir minyatür silitize Baykuş formunda Korint Aryballos'un (küçük, dar boyunlu, yuvarlak ya da damla biçimli, genellikle esans ve yağ şişesi olarak kullanılan Eski Yunan vazosu) yüzü bir maske gibi olağanüstü anlamlı betimlenmiştir. Sadece beş cm boyunda olan aryballos, döneminde parfüm şişesi olarak görev yapmıştır. Bu minyatür baykuş formunun çekiciliği; mükemmel formu, siyah çizgili dekoru, renkli astarı ve dekoratif unsurların mükemmel ustalığından kaynaklanmaktadır (Resim 11).

Resim 11. "Minyatür Baykuş", İkel Korint Dönem, Oryantalist Dönem, M.Ö. 725-600. Uzunluk 5 cm, siyah, beyaz ve pişmiş toprak renk, Louvre Müzesi.

Antik Roma Kuzey Afrika seramik sanatının nadir örneklerinden bir tanesi olan, olağanüstü bir şekilde tüylerin kazıma tekniği ile şekillendirildiği, oturmuş, yandan bakan, muhtemelen kozmetik veya diğer değerli merhemleri saklamak için üretilmiş minyatür pişmiş toprak kap örneği, M.S. 300'lere tarihlenmektedir (Resim 12).

Aslında, hayvan formlu seramikler Korint'ten (Gördüs / Gördös, Mora Yarımadası'nı Yunanistan anakarasına bağlayan Korint Kıstağı'nın üstünde yer alan bir şehir devletiydi) Atina'ya gelmiş olmasına rağmen, altıncı yüzyıla doğru yol alındıkça, Attika üretim özellikleri Korint bölgesindeki seramik üretim gelişmelerini etkilemiştir. New York Metropolitan Sanat Müzesi koleksiyonunda olan aşağıdaki ağızlıklı baykuş şişe bu duruma örnek bir Attika eserdir (Resim 13).

Resim 12. Antik Roma Kuzey Afrika Baykuş Figürlü Kap, Yükseklik yaklaşık 17 cm, M.S. 300.

Resim 13. Ağızlıklı Baykuş Şişe, 2. - 3. Yüzyıl, Peru bölgesi, Moche kültürü, yükseklik 24.1 cm, genişlik 11.7 cm.

Lagos Ulusal Müzesi koleksiyonunda bulunan, sırsız, pişmiş topraktan yapılmış, yüksekliği yaklaşık 12.5 cm boyutunda olan baykuş örnek, Afrika kıtasında bulunan Nijerya'nın İfe Krallığı döneminde, Yoruba topluluğu tarafından 12. - 15. Yüzyıl'da üretilmiştir (Resim 14).

Resim 14. "Pişmiş Toprak Baykuş", Lagos Ulusal Müzesi.

İngiltere Nelson-Atkins Müzesi koleksiyonu olan, turuncu Earthenware , "Baykuş Sürahi", Staffordshire bölgesi üretimidir. İngiltere'deki bu bölgede; 17. Yüzyılın başlarından beri earthenware pişmiş toprak bünyeli ve kurşunlu sırlı ürünler üretilmekteydi ve aşağıdaki örneğe benzer üretilere rastlamak mümkündür (Resim 15).

Resim 15. "Baykuş Sürahi", Staffordshire, İngiltere, 17. Yüzyıl, (1690-1710), Earthenware Bünye, Kurşunlu Sır, 23.5 x 15.24 x 15.24 cm, Nelson-Atkins Müzesi, İngiltere.

Japon seramik kültüründe de baykuş figürünü görmek mümkündür. Boston Güzel Sanatlar Müzesi koleksiyonunda yer alan iki farklı örnekten ilki olan, 19. Yüzyıl Baykuş figürü türünün en çekici örneklerindendir, Japonya'nın, Imbé - Bizen bölgesinde üretilmiştir (Resim 16). İkincisi ise Japonya Shiga - Tsushima bölgesi, 1820 yılı üretimi olan sırlı stoneware baykuş formudur (Resim 17).

Resim 16. Bizen seramiği baykuş.

Resim 17. Tsushima seramiği baykuş.

Kaliforniya Bilim Akademisinin Antropoloji Koleksiyonda bulunan, Kuzey Amerika, Zuni Pueblo kültürüne ait, 1940-1960 yıllarına tarihlenen, Küresel vücuduna modellenmiş kanadı, kuyruğu, kulakları, gagası ve ayakları ile ayakta duran 17.2 cm yüksekliğinde, 9.3 cm genişliğinde ve 9.1 cm derinliğinde olan baykuş heykelciğinin, kuyruk altında büyük yuvarlak bir deliği vardır. Beyaz astarlıdır ve dış yüzeyine pürüzsüz bir kazıma dekoru uygulanmıştır. Bünye üzerine tüy deseni koyu kahverengi boya ile boyanarak verilmiştir. Açık pozisyonda olan gagası, ayakları ve bakışını tam anlatabilmek için göz etrafı kırmızı boya ile dekorlanmış, imzasız bir heykelciktir (Resim 18).

Resim 18. "Pişmiş Toprak Baykuşlar", Lagos Ulusal Müzesi.

Türkiye’de, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihçisi, Arkeolog, Müzeci, Ressam Osman Hamdi Bey tarafından 1882’de Sanayi-i Nefise Mektebi adıyla kurulmuş ve 2 Mart 1883’de öğretime başlamıştır. 1928’de Güzel Sanatlar Akademisi adını almış, 2004’te ise Güzel Sanatlar Üniversitesi olmuştur. Bu üniversitenin logosunda stilize edilmiş bir baykuş yer alır. Bir rivayete göre firavununun atasında bulunan baykuş, insanoğlunun ilk sanat eserlerinden sayıldığı için üniversitenin logosu olarak seçilmiştir (Resim 19).

Resim 19. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin Logosu.

Baykuş temasını yurtdışından ve Türkiye’den birçok seramik sanatçısı üretmiş olduğu eserlerine konu olarak seçmiştir. Baykuş figürü kimi zaman bir tabak yada plaka üzerinde resimsel olarak, kimi zamansa üç boyutlu olarak karşımıza çıkar. Sanatçılar, baykuş figürünü, kendi üretim yöntemlerine göre farklı malzemeler ve farklı tekniklerle yorumlarlar.

Pablo Picasso (İspanya)

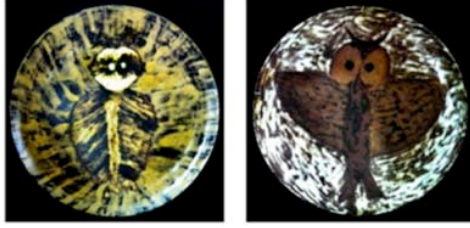
İspanyol sanatçı Picasso, sırlar üzerine yapmış olduğu deneyimler sayesinde bir ressam ve bir heykeltıraş olarak, kendi formlarını modelleyerek seramik ve heykel arasındaki sınırları kaldırmıştır. Bir ressam olmasının yanı sıra iyi bir seramikçidir, çok miktarda seramik eserler üretmiştir “Marilyn McCully (1998)”. Bu nadide seramik eserler dünyanın pek çok farklı müzesinde ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Baykuş imgesini seramiklerinde de kullanmış olan sanatçının, üç boyutlu formları ve duvar tabaklarının yanı sıra duvar elemanları da bulunmaktadır (Resim 20).

Resim 20. a) Baykuş desenli tabak, Vallauris, 1947-1948, Beyaz earthenware bünye, tornada şekillendirilmiş, kazıma yapılarak oksitler ve astarlarla dekorlanmış, saydam sırlı pişirilmiştir. 37 x 37 x 4.8 cm. b) Baykuş desenli tabak, 1957, Kırmızı earthenware bünye, tornada şekillendirilmiş, kazıma yapılarak oksitler ve astarlarla sigrafitto tekniği ile dekorlanmış, siyah patine uygulanarak, saydam sırlı pişirilmiştir. 43.8 x 43.8 x 6.3 cm. c) Baykuş desenli form, 1961, Beyaz earthenware bünye, tornada şekillendirilmiş, kazıma yapılarak, kırmızı ve siyah astarlarla dekorlanmıştır. 21.8 x 21.8 x 47 cm, Picasso Müzesi, Barselona, İspanya, Fotoğraflar: Hasan Başkırkan d) Kızgın Baykuş, 1953, Sırlı earthenware bünye, 34.29 x 35.56 x 15.7 cm, Milwaukee Sanat Müzesi, ABD.

Füreyâ Koral (Türkiye)

Türkiye Cumhuriyetinin ilk kadın seramik sanatçısı olan Füreyâ Koral'ın figüratif anlayıştaki çalışmalarında insan figürünün yanısıra hayvan figürlerini de sıklıkla kullandığı görülmektedir. Sanatçının form ve seramik yüzey çalışmalarında özellikle kuş figürleri büyük yer tutmaktadır. İstanbul'da Divan Pastanesi için yaptığı kuşlu duvar panosu, baykuşlu seramik tabakları, ikili kuş formu gibi çalışmaları örnek gösterilebilir (Resim 21). "Deniz Onur Erman (2009)"

Resim 21. Füreyâ Koral'ın 1969'da yaptığı baykuş betimli seramik tabak çalışmaları.

Jale Yılmabaşar (Türkiye)

Kuşlar, Jale Yılmabaşar'ın en sık kullandığı konular arasında yer alır. Sanatçının naif bir yaklaşımla yapmaya doyamadığı horozları, tavukları, serçeleri, civcivleri, güvercinleri ve baykuşları kimi zaman seramik formlarda, kimi zaman panolarda hayat bulur (Resim 22). Bazen çay takımlarının üzerini kaplar bazen figürlerle birlikte içiçe kompozisyonlarda yerini alır. "Deniz Onur Erman (2009)"

Resim 22. Jale Yılmabaşar'a ait baykuş temalı eskiz ve baykuşlu seramik çalışmasından örnek. "Jale Yılmabaşar (1982)"

Jack Kabat (Amerika Birleşik Devletleri)

Jack Kabat California'da yaşamakta olan bir seramik sanatçısıdır. Zamanının büyük bir kısmını çevresindeki kuşları izleyerek ve onları inceleyerek geçiren Kabat, bu gözlemlerinden yola çıkarak ahşaptan ve seramikten çeşitli türlerde kuş figürleri ve totemler yapmaktadır. Başta baykuşlar olmak üzere yırtıcı ve avcı kuşlar sanatçının en fazla ilham aldığı türlerdendir. Kabat, kuş figürlerini renklendirmede mat astarlar, fırça dekorları, ince kazımalar veya yarı- mat sırlar, is pişirimi, raku, tuz pişirimi gibi çeşitli teknikler kullanmaktadır (Resim 23). “Deniz Onur Erman (2009)”

Resim 23. Jack Kabat seramik baykuşlarıyla Laguna Woods, California'daki atölyesinde. (Ceramics Monthly)

David Burnham Smith (Birleşik Krallık)

David Burnham Smith'in, seramik sanatında olan başarıları, dünya çapında birçok kişi tarafından kabul edilmektedir. Sanatçının eserleri; ABD, Hollanda, Kanada, Japonya, İspanya, Rusya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin koleksiyonlarında yer almaktadır. Smith'in eserlerine, baykuş formlarının üzerindeki sabırla işlenmiş çizgiler ile oluşturulmuş detayları yakalamak için, genellikle yakından ve çıplak gözle bakmak gerektiği önerilmektedir. Sanatçı, eserlerinde çizgisel olarak oluşturulmuş dekorasyonun genel etkiyi arttırdığını savunmaktadır. David, eşsiz güzellikteki seramik baykuş üretiminin yanı sıra, bronz ile de çalışmaktadır (Resim 24).

Resim 24. David Burnham Smith'in Seramik Baykuş Heykelleri. (http://www.ceramic-artist.co.uk/)

David Cooke (Birleşik Krallık)

David Cooke gerçekçi hayvan figürlü seramikler çalışan bir sanatçıdır. Cooke, 1992'de Leeds Metropolitan Üniversitesi 3 Boyutlu Tasarım Bölümü'nden mezun olduğundan beri profesyonel olarak vahşi yaşam modelleme sanatçısı olarak çalışmaktadır. Büyük boyutlarda çalıştığı kabuklu deniz hayvanları, dinazorlar ve goriller gibi hayvanların yanı sıra asıl konusunu sürüngenler ve kuşlar oluşturmaktadır. Sanatçının çalışmaları müzelerde sergilenmekte ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır. Doğal bir etki elde etmek amacıyla mat sırlar ve astarlar kullanan sanatçı isli pişirim tekniklerini de sıklıkla kullanmaktadır (Resim 25). “Deniz Onur Erman (2009)”

Resim 25. David Cooke'e ait baykuş formunda seramik eserler.

Emel Şölenay (Türkiye)

Sanatçı, doğadaki Kuş, Baykuş, Tavus Kuşları, Lale, Ağaç ve Yapraklardan esinlenerek hazırladığı form ve birimler üzerine Redüksiyonlu Lüsterli sırlar, farklı rezinatlar ve sinter astarları uygulamaktadır. Redüksiyonlu Lüsterli Sırlar, Dumanlı pişirim sonucunda sır içindeki metal oksitlerin sihirli bir el değmişçesine kıymetli metal ışıltılarına dönüşen sırlardır. Metalik pırıltılar ve gök kuşağı renklerini içinde bulunduran Lüster, renk ve doku yönünden seramik eserlere farklı bir etki vermektedir. Sanatçı, baykuş formlarını siriçi lüster pişirim tekniği ile oluşturmaktadır. Genellikle üç boyutlu olan formlar, bisküvi pişirimlerinin ardından, sanatçının uzun yıllar çalışarak edinmiş olduğu tecrübeleri ile hazırlamış olduğu lüsterli sırlar ile sırlanarak, fırın içerisinde yapılan redüksiyon ile son halini almaktadır (Resim 26).

Resim 26. Emel Şölenay'a ait üç boyutlu lüster sırlı baykuş formlar ve duvar elemanları.

Deniz Onur Erman (Türkiye)

Deniz Onur Erman, baykuşun gözlerini, bakişlarını, pençelerini, duruşunu, hareketlerini, ifadesini kil ile birleştirerek stilize edilmiş seramik formlara, yüzey uygulamalarına, çoklu düzenlemelere ve tekli figüratif çalışmalara dönüştürür. Seramik uygulamalar yaparken farklı türde kiler kullanır, değişik pişirim yöntemleri dener, kimi çalışmalarında ise kille birlikte yan malzemeler kullanır. Sanatçı, yüzey uygulamaları seramik duvar karoları ve duvar tabakları şeklinde çalışır, form çalışmalarında baykuş soyutlamaları, stilize baykuş yorumları, tekli ya da grup halinde sergilenen formlar dikkat çekmektedir (Resim 27-28).

Resim 27. "Üzüm I".

Resim 28. "Üç Baykuşlar"

Özgür Kaptan (Türkiye)

Çoğu zaman şamotlu çamuru tercih eden sanatçı, belki de sayısı binlere ulaşan bir baykuş biblo koleksiyonuna sahip olduğundan, çalışmalarında kendisine baykuşu konu etmektedir. Yalın ama bir o kadar da sabırla, iğne deliği şeklinde oluşturulmuş dokular, baykuş formlarında ve duvar elemanlarında ön plana çıkmaktadır. Kaptan, çok az sır kullanımı ile çamurun yalınlığını vurgulayarak çalışmalarını sonlandırır (Resim 29).

Resim 29. Özgür Kaptan'a ait Baykuş Heykeller ve Duvar Elamanı.

Hasan Başkırkan (Türkiye)

Çamura farklı anlamlar, yorumlar katan Füreya Koral'ın eserlerinde ve yaşamında kuşa ve kuş evlerine olan sevgisi hep ön planda olmuştur. Füreya Koral'ın kuş evlerine olan sevgisi, 2010 yılında sanatçının doğumunun 100. yılında açılan seramik sergisinin konusunu belirlemiştir. Türkiye'nin farklı illerinden pek çok seramik sanatçısının kuş evlerini anlattığı yapıtları sergilenmiştir. Başkırkan, sergi için baykuş formunda bir kuş evi tasarlamıştır. Baykuş formunun göbek kısmına bir giriş kapısı açarak, kuşların bu kapıdan girip çıkmasını istemiştir. Baykuş formundaki kuş evinin iç kısmı sırlıdır. Tasarım modüler birimlerden oluşmaktadır, bisküvi pişiriminden sonra sağır pişirim tekniği uygulanmıştır (Resim 30).

Resim 30. Hasan Başkırkan, Baykuş Formunda Seramik Kuş Evi, 2010.

SONUÇ

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar hemen hemen her kültürde “baykuş” figürü karşımıza çıkmaktadır. Baykuşlar heykel, resim, seramik, edebiyat, sahne, sinema gibi bir çok sanat dalında üretilen sanat eserlerine, büyüleyici gözleri, renkleri, gagaları, tüyleri, kanatları vb. estetik görüntüleri sebebi ile konu olmayı başarmıştır. Eski dönemlerden beri “baykuş” figürü muhtemelen; dişiliğin, çelişki ve gizemin, ölüm ve yaşamın, karanlığın, bilgeliğin, sanatın ve bilinmeyenin öğreticisi olduğu için seramik alanında da çokça kullanılmıştır. Bazı kültür inanışlarında bilgeliğin ve sanatın sembolü olmayı başarırken, diğer kültür inanışlarında ise kötülüğün simgesi haline dönüşmüştür. Yapılan araştırmada eski dönem İslam ve Türk kültüründe, muhtemelen uğursuz sayıldığı için, baykuş figürüne rastlanamamıştır. Buna rağmen geçmişten içinde bulunduğumuz zamana kadar baykuş figürüne zanaatkâr ve sanatçıların ilgisi hiç azalmadan devam etmiştir. Baykuşlar, farklı dönemlerde ve farklı sanat dallarında bazen konu olarak, bazen plastik bir öge olarak ya da bir soyutlama, anlık bir görüntü veya stilize bir şekil olarak işlenmiş, bir başka söylemle sanatta baykuş figürü daima var olmuş ama sürekli şekil değiştirmiş ve süreç içerisinde yenilenmiştir. Bu söylemden yola çıkarak baykuş figürünün gerek günümüz sanatında, gerekse gelecekte sanat içerisinde yerini korumaya devam edeceğini düşünmek yerinde bir saptama olacaktır. Bu araştırma, basılı, yazılı kaynaklar, kitaplar, dergiler, internet araştırmaları ve makalede yer verilen bazı sanatçılar ile iletişime geçilerek oluşturulmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda, özellikle seramik sanatında hem geçmişte zanaatkârlar ve sanatçılar tarafından hem de günümüz seramik sanatçıları tarafından çok başarılı örnekler ortaya konduğu gözlemlenmiştir. Her kültürün ya da her bir sanatçının kendine özgü seramik üretim yöntemleri ile ortaya koyduğu bu nadide eserlerin dünya seramik sanatına büyük katkıda bulunduğu ve geleceğe aktarılacak değerli sanat nesnelere olduğu inandırıcıdır.

KAYNAKLAR

- COHEN, Beth (2006), *The colors of clay, special techniques in Athenian Vases*, Getty Publications, California.
- LEMOS, Anna A. (1991), *Archaic Pottery of Chios: The Decorated Styles*, Oxford University Committee for Oxford, U.K.
- McCULLY, Marilyn (1998), *Picasso: Painter and Sculptor in Clay*, Harry N. Abrams, Inc., New York.
- ONUR ERMAN, Deniz (2009), *Seramik Sanatında Kuş Figürü Üzerine Kişisel Uygulamalar, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Ankara.
- TÜRE, Altan (2004), *Takılar ve süs taşlarında sembollerin dili. Arkeoloji, antropoloji ve folklor açısından.*, Goldaş Yayınevi, İstanbul.
- YILMABAŞAR, Jale (1980), *Jale Yılmazbaşar: Seramikleri, Yöntemleri*, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- YILMABAŞAR, Jale (1982), *Jale Yılmazbaşar: My Ceramics*.
- Ceramics Monthly*, (2000), Professional Publications, Columbus, Ohio, Issue 8.
- <http://www.metmuseum.org/en> (erişim tarihi: 01 Şubat 2014)
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bayku%C5%9F> (erişim tarihi: 14 Kasım 2013)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Nigerian_National_Museum (erişim tarihi: 6 Şubat 2014)
- <http://www.mexican-folk-art-guide.com/day-of-the-dead-history.html#.UrFgPI3WG7g> (erişim tarihi: 30 Haziran 2013)
- <http://uts.cc.utexas.edu/~gloria/Goddess.html> (erişim tarihi: 24.05.2013)
- <http://www.hmluther.com/productpage2.php?subcategory=SCULPTURE&parent=ART&item=7333>
(erişim tarihi: 19 Ekim 2013)
- <http://www.louvre.fr/en> (erişim tarihi: 24 Mayıs 2013)
- <http://www.antike-am-koenigsplatz.mwn.de/> (erişim tarihi: 25 Mayıs 2013)
- <http://www.mfa.org/> (erişim tarihi: 4 Şubat 2014)
- <http://www.nelson-atkins.org/> (erişim tarihi: 5 Şubat 2014)
- <http://collection.mam.org/details.php?id=148> (erişim tarihi: 1 Şubat 2014)
- <http://www.ceramic-artist.co.uk/> (erişim tarihi: 26 Mayıs 2013)
- <http://www.sculpturelounge.com/pages/dave/portfolio.htm> (erişim tarihi: 26 Mayıs 2013)

